

het bedrijfsfonds voor de pers in nederland

vergif of medicijn voor een verziekt medium?

j. hemels

In West-Duitsland, België en Nederland is de discussie over subsidiëring van de pers door de overheid in een beslissend stadium gekomen of deze fase zelfs al gepasseerd. De regeringen van de Bondsrepubliek en Nederland hebben in beginsel geopteerd voor gerichte steun aan dagbladen die in moeilijkheden verkeren en zich daardoor blootgesteld aan kritiek nog vóórdat de praktische problemen die de principiële bereidverklaring oproepen, opgelost zijn. De Belgische regering zal over de jaren 1973-1975 tegen de 34 miljoen gulden onder *alle* kranten verdelen, waarbij de verdeelsleutel op het ogenblik dat wij dit schrijven nog bij Koninklijk Besluit vastgesteld moet worden.

In dit artikel zullen wij ons beperken tot de Nederlandse situatie en meer in het bijzonder tot de vraag naar de toekomstmogelijkheden van de Stichting Bedrijfsfonds voor de Pers. Om de levenskansen van dit op 16 september 1974 officieel opgerichte instituut te kunnen schatten, is het noodzakelijk eerst over de incubatieperiode en de geboortepijnen uit te weiden. De in Nederland algemeen als serieus denker en schrijver over problemen van de massacommunicatie beschouwde Henk Schaafsma betoogde immers al ruim twee jaar voor de oprichting van het Bedrijfsfonds, dat deze sinds genoemde datum rechtspersoonlijkheid bezittende instelling de pers niet zou kunnen redden (*).

Waarom een bedrijfsfonds ?

Ontwikkelingen in de Nederlandse dagbladwereld met alle kenmerken van een «koude sanering» brachten in de zestiger en het begin van de zeventiger jaren grote beroering teweeg, zowel bij de belanghebbenden als in de openbare meningsvorming. Wij hebben daarvan onlangs een tamelijk uitputtend overzicht en een eerste analyse gegeven in het Duitse vaktijdschrift *Publizistik* (*). Het concentratieproces, dat zich met name in de laatste tien jaar in versneld tempo heeft doorgezet, manifesteerde zich ten onzent voor het eerst indringend in 1959, toen de zelfstandige uitgave van *De Maasbode*, een gerenommeerd katholiek landelijk dagblad dat sinds 1868 te Rotterdam werd uitgegeven, moest worden gestaakt wegens een verliesgevende exploitatie. Dit is het schoolvoorbeeld, zo concludeerde de Persraad in 1968, van een krant die de strijd om het bestaan moest opgeven en ingevolge een fusie-overeenkomst geheel in een concurrerend sterker dagblad (in dit geval *De Tijd*) opging. Van dit toen sterkere en oudere (1845) blad verscheen op 31 augustus 1974 intussen ook het laatste nummer.

Schoolvoorbeelden zijn er sinds 1959 wel meer geweest : we hoeven slechts te herinneren aan de fusie van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (Rotterdam) en het *Algemeen Handelsblad*

(Amsterdam) tot een «nieuwe» krant *NRC Handelsblad* met ingang van 1 november 1970. Als gevolg van de tegenwind met af en toe stormstoten die speciaal de levensbeschouwelijk geprofileerde landelijke dagbladen bleven kwellen en teisteren, moest het socialistische *Vrije Volk* zich terugtrekken op de regio Rotterdam, een populaire en meer algemene redactionele formule adopteren en een nieuwe eigenaresse gedogen. In november 1967 waren de formele banden met de (socialistische) Partij van de Arbeid (PvdA) verbroken, zodat de hoofdredacteur voor zijn beleid niet langer verantwoording schuldig was aan het tweejaarlijkse congres van de PvdA. Het sinds enige jaren uitgegeven *Algemeen Ochtendblad* was daarna spoedig opgeheven en in de in maar liefst 42 edities verschijnende avondkrant was het mes gezet. De uitgeefster, de NV De Arbeiderspers, waarvan de aandelen in handen waren van de met de socialistische beweging verbonden instellingen het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) en de NV De Centrale Verzekeringssbank, was in 1970 geheel ontmanteld ; het hoofdgebouw in Amsterdam is inmiddels afgebroken. Het op Groot-Rotterdam teruggeworpen *Vrije Volk*, waarvan de succesvolle televisiejournalist Herman Wigbold op 1 januari 1971 hoofdredacteur was geworden, kwam in handen van de meer progressieve NV De Perscombinatie in

Amsterdam (uitgeefster van onder meer Het Parool, De Volkskrant en vanaf 1 januari 1975 ook Trouw) en de meer conservatieve Nederlandse Dagbladunie (NDU) in Rotterdam (uitgeefster van onder meer NRC Handelsblad en Algemeen Dagblad). Het Vrije Volk verkoopt sindsdien wel vlotter, maar het heeft zijn betekenis als landelijk socialistisch dagblad daarvoor moeten offeren op het altaar van Mercurius.

De idee van een bedrijfsfonds voor de pers

Van een bedrijfsfonds voor de pers wordt onzes inziens voor het eerst melding gemaakt in een op 29 januari 1968 door de Persraad uitgebracht en later gepubliceerd «Advies Concentratie in de Dagbladpers». Hierin deed het adviesorgaan van de regering in zaken die de pers betreffen de suggestie onmiddellijk een onderzoek te laten verrichten naar de mogelijke instelling door de bedrijfstak (cursive-ring van de auteur) van een fonds dat te zijner tijd de steun aan speciaal de marginale dagbladondernemingen geheel of gedeeltelijk zou kunnen overnemen. Selectieve steun vanwege de overheid werd «technisch moeilijk uitvoerbaar» en «ook moeilijk aanvaardbaar» genoemd. «Het zou,» aldus de Persraad in haar overweging, «het algemeen beeld van de situatie ten goede komen, indien niet slechts gerekend werd op tegemoetkomingen van overheidswege, maar als ook de bedrijfstak zelf zich zou beijveren om de diversiteit in de meningsvorming op haar wijze en met haar middelen zoveel mogelijk te bevorderen» (*). Overigens zag de Persraad, de situatie anno 1968 beoordelend, geen reden de overheid op dat moment te adviseren tot directe subsidies aan dagbladen. De publieke functie van de pers zou toch nog van die aard zijn, dat deze vorm van bijstand het vermoeden van afhankelijkheid of de suggestie van invloed van de overheid zou oproepen. De te overwegen indirecte faciliteiten voor de gehele dagbladpers, later ook wel aangeduid als de «generieke maatregelen», zouden in het algemeen aan de gehele bedrijfstak, dus ook aan de «rijkere» kranten ten goede moeten komen.

De gedachte van een bedrijfsfonds

raakte niet in de vergetelheid, omdat de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in mei 1968 een interdepartementale commissie «Concentratie-tendensen in de pers» installeerde, met als opdracht zich te beraden over het advies van de Persraad. Precies twee jaar later bracht de commissie een rapport uit, waarin onder meer gewezen werd op de mogelijkheid om, naar analogie met de Nationale Investeringsbank, een bedrijfsfonds voor de pers te stichten met een driedelig doel :

- het verstrekken van leningen voor investeringen ;
- het financieren van onrendabele toppen ;
- het gedurende beperkte tijd bijdragen in exploitatiekosten van bepaalde dagbladen.

Het fonds zou de nodige financiële middelen moeten verkrijgen door het heffen van opcenten op de tarieven van de Stichting Ether Reclame (STER) en door bijdragen van de bedrijfstak zelf (*). Dit laatste onderdeel van het financieringsvoorstel heeft de toenmalige regering-Biesheuvel al medio 1970 tot dode letters gemaakt door te kiezen voor een heffing van vijf procent toeslag op de tarieven van de STER. Sinds 1 januari 1973 kwam op deze wijze jaarlijks bijna zes miljoen gulden in het fonds-in-oprichting ; bovendien heeft de regering-Biesheuvel een reeds voor de pers gereserveerd bedrag van vijf miljoen gulden uit de opbrengst van de etherreclame over 1972 in het fonds gestort.

Met de officiële instelling van het bedrijfsfonds maakte dezelfde regering echter zo weinig haast, dat P.J. Engels, lid van de Tweede Kamer voor de Katholieke Partij (KVP), op 9 september 1970 een motie indiende die in de Kamer de meerderheid haalde. In deze motie drong de volksvertegenwoordiging bij de regering aan op de instelling van een commissie die de wenselijkheid en de mogelijkheden van een bedrijfsfonds voor de pers zou moeten gaan bestuderen.

Het water was een niet exact te bepalen deel van de Nederlandse dagbladpers tot de lippen gestegen, toen op 1 april 1971 minister mevr. dr. M. A.M. Klompé (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) de Commissie Bedrijfsfonds voor de Pers installeerde. Naar de voorzitter, de Amsterdamse emeritus-hoogleraar prof. mr.

dr. M. Rooij, werd deze breed samengestelde commissie al spoedig als de «commissie-Rooij» aangeduid.

Grondig rapport van de commissie-Rooij

Al na twee maanden werken, namelijk op 2 juni 1971, publiceerde de commissie Rooij een interimrapport om de toen opgetreden kabinets(in)-formateur te laten meedenken over de persproblematiek (*). Daarop verliepen de werkzaamheden van de commissie moeilijker. De nieuwe regering-Biesheuvel van christelijken en liberalen met P.J. Engels als minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM), nam een frustrerend afwachtende houding aan inzake de pers en haar moeilijkheden. De commissie-Rooij wachtte eigenlijk op een principiële toezegging van de minister, dat er een bedrijfsfonds zou komen. Eerst op 9 november 1971 liet deze schriftelijk weten, dat de regering kon instemmen met de instelling van een bedrijfsfonds «als een voorziening voor een beperkt aantal jaren» (*).

Een jaar na de installatie bracht de commissie op 7 maart 1972 het eindrapport uit dat enige weken later gepubliceerd werd (*). Ondanks de kritiek die men spoedig kon beluisteren, blijven wij van mening dat het een even grondig als moedig rapport betrof dat brak met vele voorbeelden van traditioneel denken over de pers mede in relatie tot de andere media (*). Uitdrukkelijk werd het algemeen belang gestipuleerd dat gelegen is in de politieke en culturele diversiteit van de dagbladpers. Op deze grond zou het gerechtvaardigd zijn om het vrije spel der economische en commerciële krachten te beperken. Het rapport noemt de crisis in de pers van structurele aard ; zij zou nog verscherpt zijn door de neergaande conjunctuur en de invoering van de etherreclame op respectievelijk 2 januari 1967 (televisie) en 1 maart 1968 (radio). - Wij kunnen hieraan toevoegen, dat zich bij de in de zestiger jaren reeds sterk gestegen loonkosten in 1974 een verhoging van de papierprijzen met maar liefst 50 procent gevoegd heeft. - De commissie-Rooij sprak zich uit voor een tijdelijk functionerend Bedrijfsfonds voor de Pers, maar plaatste het in het ruimere ka-

der van het overheidsbeleid ten aanzien van de pers in het bijzonder en de massamedia in het algemeen. Dit beleid zou gericht moeten zijn op een beter exploitatief klimaat voor de pers door het treffen van algemene maatregelen ten behoeve van de bedrijfstak in zijn geheel (*). Eerst daarna zouden door tussenkomst van het Bedrijfsfonds herstructureringen van bepaalde dagbladondernemingen met kans op succes kunnen worden doorgevoerd. De commissie was zich ervan bewust, dat de regering juist geen generieke maatregelen wenste en dat zij aan het Bedrijfsfonds slechts een beperkte taak wilde opdragen, namelijk het onder ministeriële verantwoordelijkheid hulp bieden aan kranten in moeilijkheden met uitzicht op behoud of herstel van een rendabele exploitatie binnen een redelijke periode in de vorm van kredietfaciliteiten.

De meerderheid van de commissie-Rooij drong er op aan, dat de regering zou afzien van haar voornemen om de tarieven van de Stichting Ether Reclame (STER) tijdelijk met bijvoorbeeld 5 procent toeslag te verhogen om het Bedrijfsfonds van middelen te voorzien. Liever zag genoemde meerderheid dat de inkomsten gevonden zouden worden door het afkomen van een deel van de opbrengst van de etherreclame zonder tariefverhoging waarvan voor de zwakste kranten een negatief effect gevreesd werd. De regering bleef echter bij haar plan en voerde al met ingang van 1 januari 1973 de toeslag van 5 procent in.

De beslissingsbevoegdheid

Men kan niet zeggen dat de regering-Biesheuvel en de haar opvolgende regering-Den Uyl (vanaf 1973) — hoezeer beide regeringen ook van elkaar verschilden — moeite gedaan hebben om het Bedrijfsfonds te formaliseren. De vertraging moet voor een belangrijk deel, zo menen wij, geweten worden aan het niet kunnen eens worden over de staatsrechtelijke positie van het Bedrijfsfonds. Op 29 juni 1972 nam de Tweede Kamer een motie van de KVP-er P.J.A. van der Sanden aan, waarin gevraagd werd het Bedrijfsfonds een onafhankelijk bestuur te geven met zelfstandigheid in het nemen van beleidsbeslissingen. Op 12 juli deelde de regering de Kamer in

CE.CO.WE.-PUBLIKATIES

WERKDOCUMENTEN

- Nr. 1 : Prof. Dr. J.M. Peters,
Fictioneel Beeldamusement.
(Het Amusementskarakter van bioscoop- en televisiefilms).
50 fr.
- Nr. 2 : Dr. L. BOONE,
Massamedia en Interpersonale Communicatie.
(Een kritische balans van de rol der zogenaamde 'Opinion Leaders' en van de hypothese van het tweefasig verloop van communicatieprocessen).
95 fr.
- Nr. 3 : Dr. René LINDEKENS,
Inleiding tot een Analyse van Boodschappen volgens Strukturele, Linguïstische Methode.
95 fr.
- Nr. 4 : F. VLAEMYNCK - Prof. Dr. G. FAUCONNIER m.m.v. G. DE MEYER,
«Het vraagstuk "Leuven" (1968) In de spiegel van de Belgische Pers».
80 pagina's, 150 fr.
- Nr. 5 : Drs. G. DE MEYER,
Het advertentieblad in België
(Een verkennend onderzoek)
139 pagina's, 250 fr.

DOCTORALE PROEFSCHRIFTEN

- Dr. W. Van der biesen : **De verkiezingspropaganda in de democratische maatschappij.** (Een literatuur-kritische studie en een inhoudsanalyse van de verkiezingspropaganda).
Leuven, Ce.Co.We., 1973, gestencild, 661 blz., 375 fr.
- Dr. H. Van Pelt : **De omroep in revisie.** Structureren en ontwikkelingsmogelijkheden van het radio- en televisiebestel in Nederland en België. Een vergelijkende studie.
Leuven, Acco, 398 blz., 395 fr.

CONGRESBROCHURE

- **Kabeltelevisie**, brochure van het congres over kabeltelevisie, gehouden van 1 tot 5 oktober 1974 te Hasselt.
128 blz., 100 fr.

Te bestellen bij het Ce.Co.We.,
E. Van Evenstraat 2A,
3000 Leuven.

een brief mee, de motie te zullen uitvoeren : het Bedrijfsfonds zou bij notariële akte de stichtingsvorm krijgen met een onafhankelijk bestuur. Moest het Bedrijfsfonds in de visie van minister Engels (regering-Biesheuvel) een instelling worden met een bestuur dat een grote mate van zelfstandigheid zou krijgen bij het toedelen van hulp aan noodlijdende kranten volgens algemeen geldende normen, zijn opvolger H. van Doorn stuurde vanaf medio 1973 in de richting van een adviesorgaan, dat bovendien uitsluitend noodlijdende kranten zou moeten helpen en verder geen enkele taak zou mogen krijgen. De regering-Den Uyl heeft als progressieve regeringscombinatie de stelregel aanvaard dat kranten die het naar den vleze gaat of die althans geen verlies lijden, niet hoeven te profiteren van algemene steunmaatregelen. Minister Van Doorn wijkt hiermee ver af van de route die de commissie-Rooij zo zorgvuldig had uitgestippeld. Rooij c.s. stond een ruimere doelstelling (ook het uitvoeren van door de regering te treffen generieke maatregelen) en het daarbij behorende uitgebreide takenpakket (naast de krediet-facilitaire taken ook het jaarlijks onderzoek naar de situatie van de dagbladpers en het entameren van wetenschappelijk onderzoek door wetenschappelijke instituten) voor ogen.

Tijdens een rommelig en door ondeskundigheid inzake persproblematiek gekenmerkt debat in de Tweede Kamer over het verlenen van subsidie aan De Tijd (zes miljoen gedurende drie jaar, mits het aantal abonnees boven de 55000 bleef), werd op 1 februari 1974 een tweede motie van Van der Sanden aangenomen. Daarin werd aangedrongen op het oprichten van de Stichting Bedrijfsfonds voor de Pers, waarvan het bestuur de nieuwe aanvragen voor steun aan individuele bladen zou moeten behandelen. Als nieuwe aanvragen werd niet beschouwd de aangekondigde aanvraag om hulp van het dagblad Trouw/Kwartet ; de Kamer nam er morrend genoeg mee, dat minister Van Doorn al een positieve reactie hierop had toegezegd. Als argumentatie voor zijn voorlopige, door sommigen als eigen-gereid en vanuit het oogpunt van parlementaire democratie minder wenselijk ervaren voorlopige beleidslijn, gaf Van Doorn, dat hij de status quo in

de dagblad- en opinieweekbladpers wilde handhaven totdat hij zijn media-nota gereed en verdedigd zou hebben. Een poging van de minister om ook de Haagse Post als eerste opinieweekblad met geld uit het Bedrijfsfonds-oprichting te helpen, vond in het voorjaar van 1974 geen genade bij de Tweede Kamer.

Het Bedrijfsfonds afgedwongen ?

Men kreeg langzamerhand de indruk, dat Van Doorn eigenlijk helemaal geen Bedrijfsfonds (meer) wilde. Onder druk van de Tweede Kamer en met name de Nederlandse Vereniging voor Journalisten (NVJ) kreeg het Bedrijfsfonds op 16 september 1974 toch nog een officiële status (de stichtingsakte werd gepasseerd), vervolgens werden op 1 oktober de statuten in de *Nederlandse Staatscourant* nr. 190 (1974) gepubliceerd, werd op 11 oktober de samenstelling van het uit zeven personen bestaande bestuur bekendgemaakt en ten slotte rond Sinterklaas (begin december derhalve) de secretaris benoemd. Voorzitter is drs. J.W. Schoonderbeek, de economisch-adviseur van de vereniging De Nederlandse Dagbladpers, die ook deel uitmaakte van de commissie-Rooij en eigenlijk als enige van de bestuursleden op grond van zijn gebleken deskundigheid voldoende prestige heeft. Een medewerker van de Directie Radio, Televisie en Pers, drs. J.H.J. van den Heuvel, is benoemd tot secretaris.

In de kas zat op het ogenblik van de oprichting een saldo van vijftien miljoen gulden (de eigenaresse van De Tijd schijnt het toegezegde geld niet opgevraagd te hebben). Nog voordat het bestuur van het Bedrijfsfonds aan het werk kon gaan, nam minister Van Doorn het besluit de NV De Christelijke Pers (Trouw/Kwartet) een aanvullende lening van vier miljoen gulden te verstrekken om een reorganisatie mogelijk te maken ; vanaf 1 januari 1975 maakt de NV Christelijke Pers deel uit van de NV De Perscombinatie, die allerlei voorwaarden heeft gesteld ten aanzien van een beperkte exploitatie van Trouw/Kwartet, alvorens tot de fusie bereid te zijn. Goede rekenaars hadden vlug uitgerekend dat de NV De Christelijke Pers door eerder genoten kredieten nog voor 5,1 miljoen in het krijt stond bij

de overheid, zodat de totale schuld op 9,1 miljoen kwam.

De eerste aanvragen waarover het bestuur van het Bedrijfsfonds zich eind 1974 te beraden heeft, betreffen weekbladen, namelijk de Haagse Post (vraagt 1,7 miljoen), De Nieuwe Linie (vraagt 1 miljoen 69 duizend) en De Groene Amsterdammer (vraagt voor een periode van vijf jaar een bedrag van 330 duizend) ; het Nieuw Israëlitisch Weekblad en het zeer rechtse orgaan De Vrije Pers (vraagt 250 duizend gulden) hebben volgens persberichten ook aanvragen ingediend. De oplagecijfers van de drie eerstgenoemde progressieve opinieweekbladen zijn respectievelijk 27000, 19000 en 14500.

Welke criteria spelen een rol, wanneer het Bedrijfsfonds de minister van CRM adviseert over aanvragen van persorganen ? Voor eventuele kredietverlening uit het Bedrijfsfonds voor de Pers komen krachtens de stichtingsakte in aanmerking dagbladen (kranten die zes keer per week verschijnen), nieuwsbladen (kranten die minder dan zes keer per week, niet in koppelverkoop met dagbladen, tegen abonnementsstarief verschijnen) en opinieweekbladen. Deze laatste categorie van persorganen wordt in artikel 2, tweede lid, van de statuten omschreven als : «onafhankelijke weekbladen, die tegen abonnementsstarief en tevens over het gehele land in losse verkoop verkrijgbaar zijn en die de maatschappelijke actualiteit in haar algemeenheid op de voet volgen met analyse, commentaar en achtergrondinformatie in het belang van de opinievorming op staatkundig gebied». Voor alle persorganen die onder genoemde groepen vallen en die voor behandeling van hun kredietaanvraag in aanmerking wensen te komen, geldt dat zij in de Nederlandse taal in Nederland moeten worden uitgegeven en door een zelfstandige redactie op basis van een redactiestatuut worden geredigeerd. (Het behoeft geen betoog, dat de Nederlandse Vereniging van Journalisten NVJ blij is met deze ministeriële erkenning van het tussen uitgever en redactie te sluiten of al gesloten (hoofd-) redactiestatuut. NVJ en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers NDP hebben juist dit jaar overeenstemming bereikt over een model-redactiestatuut. Nog liever was het de journa-

EEN BELANGRIJK WERK !

HENDRIK DE MAN.

Persoon en ideeën

Deel 1 is een **Autobiografie**, gebaseerd op alle autobiografische gegevens, gekozen en gecommentarieerd door Mieke Claëys-Van Haegendoren.

Deel 2 brengt de **Psychologie van het socialisme en Opbouwend Socialisme**, onder redactie van Leo Magits.

In deel 3 behandelt Lode Hancké **De Socialistische Idee** en in deel 4 bespreekt Piet Frantzen **Het Planisme**.

Deel 5 zal een keuze van kleinere, verspreide geschriften bevatten, bijeengebracht door Herman Balthazar.

Deel 6 tenslotte geeft, voor het eerst in het Nederlands **Massificatie en cultuurverval**, ingeleid en van commentaar voorzien door Walter De Brock.

De prijs bedraagt 660,— Fr. per deel bij aankoop van de hele reeks en 700,— Fr. voor losse delen.



SINT-MICHELSSTRAAT 1 - 3000 LEUVEN

listenorganisatie geweest, wanneer zwart op wit de voorwaarde geformuleerd was dat een steun vragende onderneming ook de mening van de redactie(s) en ondernemingsraad of -raden moet overleggen⁽¹⁰⁾.

Kredieten ten laste van het Bedrijfsfonds kunnen worden verleend aan persorganen waarvan het voortbestaan bedreigd wordt en waar kredietverlening door handelsbanken, door de Nationale Investeringsbank of op grond van de — in beginsel voor alle bedrijfstakken geldende — regeling Bijzondere Financiering niet of niet voldoende mogelijk is gebleken. De kredieten worden slechts verleend op basis van een door de verantwoordelijke uitgever ingediend project dat uitzicht biedt op een rendabele exploitatie binnen een redelijke periode.

Het Bedrijfsfonds en de minister worden statutair verplicht tot een tamelijk grote openbaarheid; in publicaties zullen echter geen vertrouwelijke gegevens m.b.t. de aanvragers vermeld worden.

Kritiek op het Bedrijfsfonds

Men kan er, vanuit het oogpunt van parlementaire controle, gelukkig mee zijn dat de beslissingsbevoegdheid uiteindelijk toch bij de minister ligt. De minister kan ter verantwoording geroepen worden voor zijn beslissingen en daarmee ook voor de besteding van de middelen. Bij een onafhankelijk orgaan zou deze controle minder gemakkelijk, echter niet geheel onmogelijk zijn; de minister zou zich namelijk niet voor alle faits et gestes van het bestuur van het Bedrijfsfonds hoeven te disculperen, iets wat de minister van Binnenlandse Zaken al sinds jaar en dag doet, wanneer de volksvertegenwoordiging de Centrale Commissie voor de Keuring van Films ter sprake brengt. Nu de minister volledig verantwoordelijk blijft, lijkt het of het bestuur van het Bedrijfsfonds het moet stellen met een onzes inziens onaanvaardbaar minimum aan criteria en richtlijnen en dat het voorlopig nog weinig zekerheid heeft over de uitkomst van zijn werkzaamheden. Daardoor is het gevaar groot, dat de Tweede Kamer op dezelfde verwerpelijke wijze een dagblad, nieuwsblad of opinieweekblad dat een kredietaanvraag heeft ingediend, gaat «bespreken» op de redactionele inhoud

en met name op de politieke strekking. De fout ligt dan misschien minder in het parlementaire systeem dan wel bij de heren politici die in kwesties die massacommunicatie betreffen, kunnen opereren in «een verontrustende chaos van belangensferen en politieke combines» (B.W. Schaper in *Adformatie* van 14 februari 1974, blz. 2).

Het conservatieve en tegelijk grootste dagblad van Nederland, *De Telegraaf*, heeft op 23 november 1974 in een commentaar op de voorpagina over twee kolommen minister Van Doorn een «verpolitiekte» minister genoemd. «Met het fanatisme dat de ijveraar kenmerkt», aldus *De Telegraaf*, «wil de minister blijkbaar privé-wetten maken», een minister die daarbij «de hele parlementaire democratie aan zijn laars wil lappen». Men kan zijn schouders ophalen over dergelijke van deze krant te verwachten reactie, maar het zou wel eens kunnen zijn dat het tot nu toe gevoerde voorlopige beleid van de CRM-minister op het gebied van de persproblematiek, in de komende maanden ook verzet zal oproepen van gematigder en minder emotioneel reagerende instanties en personen.

De Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers (NOTU) heeft het Bedrijfsfonds voor de Pers bij monde van voorzitter mr. L. van Vollenhoven tijdens de jaarvergadering van 19 november 1974 scherp gekritiseerd als slechts bedoeld voor delen van de pers. Veel persorganen die voornamelijk maar zeker niet uitsluitend een creatieve en ontspanningsfunctie vervullen, zouden niet zo in de kou staan, wanneer minister Van Doorn bereid zou zijn ook enige generieke maatregelen van toepassing te verklaren.

Om de gevoelens van de dagbladuitgevers te peilen, kan men terugvallen op een alleszins redelijke «Nota van het NDP-bestuur inzake overheidssteun aan de pers» d.d. 16 januari 1974. In deze nota wordt herinnerd aan de eenstemmigheid in de commissie-Rooij over de noodzaak om het exploitatieve klimaat van de gehele pers te verbeteren en vervolgens wordt ingegaan op de praktische problemen bij de criteria voor individuele steunverlening. De vragen die door de NDP-nota worden opgeroepen zijn door minister Van Doorn niet beantwoord; de NDP pretendeerde niet de antwoorden te kunnen geven, maar

heeft wel serieus geprobeerd er een begin mee te maken en bovendien de minister uitgenodigd om samen verder te werken aan de oordeelsvorming omtrent de uitvoerbaarheid en aanvaardbaarheid van zijn nieuwe beleidsvoornemens.

Een jaar na deze vergeefse poging om de minister te bewegen tot verdere studie, bijvoorbeeld in een werkgroep, lijkt de stemming van belanghebbenden ten aanzien van het Bedrijfsfonds te zijn: «Het is toch maar tijdelijk en baat het niet, het schaad ook niet». Wie al veel principiële vragen heeft gesteld zonder antwoord te krijgen, kan op een bepaald moment echter wel onverwacht negatief reageren. De minister staat een moeilijk 1975 te wachten.

Voor ons is het een vraag, waarom een zo gereduceerde instelling als het nu in het leven geschopte Bedrijfsfonds nog nodig was naast de Persraad. De minister had er onzes inziens verstandiger aan gedaan de Persraad een uitgebreidere opdracht te geven, in afwachting van een definitief door de volksvertegenwoordiging bediscussieerd en goedgekeurd beleid ten aanzien van de pers in de ruimste zin van het woord en de andere media.

De ontwerp-medianota

De medio 1973 door minister Van Doorn in het vooruitzicht gestelde beleidsnota over het geïntegreerd mediabeleid is sinds 15 november 1974 in ontwerp gereed. Het had voor de hand gelegen wanneer uitsluitend Persraad en Omroepraad exemplaren toegezonden hadden gekregen om adviezen te kunnen uitbrengen. Iedereen die zich enigszins bij het thema betrokken voelt, heeft intussen wel een kopie van het als vertrouwelijk gepresenteerde stuk bemachtigd en windt zich nu op of is een beetje tevreden onder veel voorbehoud. Wat heeft de bewindsman van CRM bewogen om van een ontwerpbeleidsnota een oneigenlijke discussienota te maken? Volgens persberichten heeft de minister de Raad van Beheer van de Nederlandse Omroep Stichting namelijk al een gesprek over de ontwerpnota voorgesteld. Het vergelijken van de definitieve nota met de ontwerpnota zal te zijner tijd een aardig idee kunnen geven van de inbreng van de

adviesorganen, de pressiegroepen en de belanghebbenden, of juist niet. In dit laatste geval blijft minister Van Doorn zijn eigen weg bewandelen totdat de nota in de Tweede Kamer behandeld zal worden.

De hoofdlijnen uit de ontwerpnota laten zich wat de pers betreft als volgt samenvatten. De minister wil voor 1975 vijf miljoen gulden uittrekken voor zwakke kranten. Steun zullen krijgen: dagbladen waarvan de rentabiliteit beneden een bepaald peil is gekomen en waarbij tevens de verhouding tussen inkomsten uit abonnementen en uit advertenties beneden een bepaald grensgetal is gedaald. Dagbladen die dank zij een grote spreidingsdichtheid en/of een grote oplage wel het hoofd boven water kunnen houden, voornamelijk dank zij een groter advertentieaanbod, zullen niet in aanmerking komen voor advertentie-compensatie.

De minister stelt zich voor de subsidie voorlopig te verstrekken voor drie jaar, te rekenen vanaf 1 januari 1975. Daarna zal worden bekeken of er in de ongelijke concurrentieposities zodanige verandering is gekomen, dat verdere of misschien andere vormen van compensatie nodig zullen zijn.

Het Bedrijfsfonds voor de Pers zal blijven functioneren op de voorwaarden zoals die in de statuten van 1 oktober 1974 vastgelegd zijn. Het niet mogen uitkeren van winst aan derden is nog eens onderstreept.

Verder stelt de minister zich voor de opiniebladen te steunen met het oog op de stijgende papierprijzen.

Waar de minister in zijn ontwerpnota in het geheel niet aan toekomt is de beantwoording van de vraag, hoe de eventuele uitvoering van zijn plannen in de komende jaren zal werken op de gesubsidieerde pers enerzijds en de niet-gesubsidieerde of ondersteunde pers anderzijds. Hij staat wel weer uitvoerig stil bij de grondslag van de beleidsomgeving van algemene steunmaatregelen voor de pers naar individuele steun aan bladen. Aan deze passages kleefde de geur van het Hollandse binnenhuisje: de voor minister Van Doorn schrijvende ambtenaren hebben kennelijk geen weet van de discussies en resultaten van wetenschappelijk onderzoek in andere landen, met name het nabij gelegen West-Duitsland. Zeer recente beschouwingen van de juristen Boukema en Dresen zijn overigens ook beter door-

dacht, geformuleerd en gedocumenteerd⁽¹⁾.

Over het misverstand in de ontwerpnota en elders rond de stichtingsvorm voor dagbladen en de creatie van een zogenaamde «non-profit-sector» valt ook iets te zeggen. In het najaar van 1973 heeft de NVJ de minister voorgesteld door te denken op de mogelijkheid van zo'n sector naast de profit-sector; aanleiding vormde toen de problematiek bij De Tijd en Trouw/Kwartet. Rooij heeft in zijn jongste, mijns inziens door de meeste recensenten bevooroordeeld en daarom slecht gelezen boek scherp gesteld, dat een niet op winstuitkering gericht juridische vorm, de nu weer bejubelde stichting, de dagbladonderneming niet een ander algemeen economisch en bedrijfseconomisch karakter doet krijgen dan de naamloze vennootschap met winstuitkering⁽²⁾. Rooij schrijft mijns inziens zeer terecht, dat de voorstanders van een in onafhankelijkheid van een winststreven of van een sluitende exploitatie uitgegeven kranten niet meer ijveren voor een ander juridisch kleed, maar dat zij het economische karakter van de dagbladexploitatie zelf in het hart willen treffen.

Tegenstanders van deze stellingname zijn er niet in geslaagd of zelfs in gebreke gebleven om aan hun gedachten een zodanige concrete uitwerking te geven, dat hun toetsing op houdbaarheid en uitvoerbaarheid mogelijk wordt. Is dat ook de reden, dat de delegaties van zowel de NVJ als van de grafische bonden zich in de com-

missie-Rooij voorlopig verzoend hebben met de huidige ondernemingswijze produktie van dagbladen e.d.? Ze hebben de aanbeveling gedaan — en Rooij heeft zich daarachter geschaard — het ingewikkelde onderwerp eerst te laten bestuderen door het Bedrijfsfonds voor de Pers. Het Bedrijfsfonds mag in de huidige en toekomstige opzet niet studeren, maar moet handelen. Het mag zich kennelijk ook niet inlaten met de in de NDP-nota gestelde vragen of de kritische noten in een ESB-artikel van bijna een jaar geleden⁽³⁾. In dit artikel stelt de auteur vele vragen aan de orde waarvan minister Van Doorn en zijn ambtenaren kennelijk niet wakker gelegen hebben. Nemen wij als voorbeeld de positie van de adverteerder. De bedoeling van de regering en haar medestanders is de exploitatieresultaten zo nodig minder afhankelijk te maken van de adverteerders door subsidies te verstrekken en daarmee tevens de positie van de lezers te versterken. Aan deze redenering ligt de gedachte ten grondslag dat de moeilijkheden van de dagbladen in sterke mate veroorzaakt zijn door de adverteerders. Men kan deze redenering echter ook omkeren: het verlies van de lezers heeft tot gevolg gehad dat de advertenties teruglopen. De adverteerders zoeken immers lezers. Echter, ook in dit geval kan de juistheid van de argumenten niet worden beoordeeld, omdat weinig onderzoek is verricht naar de oorzaken van het verval van sommige landelijke dagbladen en de groei van andere.

De kwestie is dat minister Van Doorn door een wetenschappelijk niet verantwoord of te verantwoorden geestesprodukt van een afdeling van zijn ministerie de wereld in te sturen, ook al gebeurt dat dan onder het zegel van vertrouwelijkheid, de politici materiaal in handen speelt om stupiditeiten over massacommunicatie te blijven spuien en zelfs uit te lokken. Dat nemen wij hem teneer zo kwalijk omdat wij altijd gehoopt hadden — en we bevonden ons daarbij in redelijk goed gezelschap — dat het Bedrijfsfonds voor de Pers of een Nationaal Instituut voor Studie van Vraagstukken betreffende Massacommunicatie (het instituut zou zeker anders moeten heten.....) eerst zou gaan studeren of zou laten studeren, alvorens met beleidsvoorbereidende werkzaamheden te beginnen.

Schreef de Persraad op 29 januari 1968 niet onomwonden aan de minister van CRM, dat zij dit ministerie niet opgewassen achtte tegen de persproblematiek van dat moment? Economische Zaken zou ook nu nog een handje moeten helpen om de ambtenaren van de beleidsafdeling Pers, Radio en Televisie bijvoorbeeld de zojuist verschenen dissertatie «Marketing in het dagbladbedrijf» door dr. J.P.S. van Neerven diets te maken⁽⁴⁾. Permanente educatie is ook goed voor het ministerie dat deze schone gedachte uitdraagt.

Joan HEMELS

(1) H. SCHAAFSMA, *De problemenrijkdom van een geïntegreerd mediabeleid. Ook het Bedrijfsfonds kan de pers niet redden*. In: Vrij Nederland d.d. 12 augustus 1972.

(2) Joan HEMELS, *Entwicklung und Problematik der niederländischen Tagespresse. Ein Versuch zur Bestandsaufnahme*. In: Publizistik, jrg. XIX (1974), nr. 2, blz. 185-199.

(3) Persraad, Advies Concentratie in de Dagbladpers d.d. 29 januari 1968, blz. 11-12 (kopie in bezit van de auteur).

Zie voor de gedrukte tekst: Concentratie in de dagbladpers 1. Advies van de Persraad aan de minister van CRM, zitting Tweede Kamer der Staten-Generaal 1967-1968, nr. 9571 (19 april 1968).

(4) Concentratietendensen in de dagbladpers 2. Rapport van de Interdepartementale Commissie Concentratietendensen in de Pers, uitgebracht aan de minister van CRM, zitting

Tweede Kamer der Staten-Generaal 1969-1970, nr. 9571 (12 juni 1970).

(5) Commissie Bedrijfsfonds voor de Pers. Memorandum, opgesteld ten dienste van de kabinets(in)formateur, d.d. 2 juni 1971, zitting Tweede Kamer der Staten-Generaal 1970-1971, nr. 11, 326-1.

(6) Vgl. daarvoor Joan HEMELS, *Geïntegreerd massamedia-beleid een utopie?* In: *Historie en perspectieven, jubileumboek AVRO-50*, Hilversum, 1973, blz. 111-121, met commentaren van prof. mr. dr. P.J. Boukema en prof. mr. dr. M. Rooij.

(7) Bedrijfsfonds voor de Pers. Eindrapport van de Commissie Bedrijfsfonds voor de Pers, 's-Gravenhage, 1972.

(8) Zie voor een bespreking onzerzijds De Tijd d.d. 4 april 1972.

(9) Voor een uitvoerige beschouwing over de problematiek van het (geïntegreerd) mediabeleid in Nederland verwijzen wij naar: Joan

HEMELS, *Mediabeleid: een Gordiaanse knoop*. In: *Beleid & Maatschappij*, jrg I (1974), nr. 12, blz. 350-359.

(10) Vgl. H. LOCKEFEEER, *Het Bedrijfsfonds voor de Pers of een vingeroefening voor het echte mediabeleid*. In: *De Journalist*, jrg. XXV (1974), nr. 21, blz. 20-21.

(11) P.J. BOUKEMA, *Overheids subsidie en persvrijheid*. In: *Anti-Revolutionaire Staatskunde*, jrg. XXXIV (1974), nr. 10, blz. 286-294 en P.R.A.P. DRESEN, *Overheids subsidie aan persmedia*. In: *idem*, blz. 295-302.

(12) M. ROOIJ, *Kranten. Dagbladpers en maatschappij*, Amsterdam, 1974, blz. 206 e.v., hier blz. 207.

(13) J.D. HILFERINK, *De verzuiling van de pers*. In: *Economisch-Statistische Berichten*, jrg. LIX (1974), nr. 2941, blz. 198-200, hier blz. 199.

(14) J.P.S. VAN NEERVEN, *Marketing in het dagbladbedrijf*, Utrecht/Antwerpen, 1974.